

Мадрига Тетяна Богданівна

Участь кримських татар у політичному житті України після анексії Криму

УДК 323.15:329.15

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.33>

Мадрига Тетяна Богданівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів
та процесів
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0001-7761-9811

Проблема участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму є надзвичайно актуальною, враховуючи їхню ключову роль у протистоянні російській окупації та формуванні української політичної нації. Мета дослідження полягає у проведенні всебічного аналізу характерних особливостей участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму, а також оцінки впливу цієї участі на внутрішньополітичні процеси в Україні та на міжнародній арені. У дослідженні застосовано комплекс наукових методів, що включає історико-генетичний, порівняльно-історичний методи, аналіз документальних джерел, контент-аналіз медійних матеріалів. Вивчено ключові аспекти участі кримських татар у політичному процесі, впливі на законодавчу діяльність, а також досліджено їхні намагання забезпечити права та інтереси корінного народу в умовах окупації. Розглянуто, як анексія Криму змінила політичне життя кримських татар, змусивши їх активно долучитися до політичних процесів в Україні. Оцінено роль кримських татар у формуванні та реалізації державної політики щодо деокупації Криму та просуванні законодавчих ініціатив, що стосуються прав людини та прав корінних народів. Особлива увага у статті приділяється внеску представників кримськотатарського народу, таких як Мустафа Джемільєв і Рефат Чубаров, у законотворчу діяльність Верховної Ради України. Проаналізовано роль Мустафи Джемільєва і Рефата Чубарова у сприянні прийняття резолюцій і постанов, що стосуються міжнародного осудження порушень прав кримських татар і забезпечення міжнародної підтримки їхніх прав. Проаналізовано парламентські вибори 2019 року до Верховної Ради України, у яких кримські татари були представлені в декількох політичних партіях. Досліджено соціально-політичні умови, з якими стикаються кримські татари в умовах російської окупації, зокрема, зростання репресій та переслідувань за їхню активну політичну позицію. В результаті проведеного аналізу, можемо відзначити, що кримські татари, незважаючи на численні виклики та обмеження з боку окупаційної влади РФ, відіграють ключову роль у політичному житті України, активно впливаючи на формування внутрішньої та зовнішньої політики держави, а також у контексті боротьби за відновлення суверенітету України над Кримом та захисту прав корінних народів.

Ключові слова: кримські татари, політична активність, політична участь, анексія Криму, українське законодавство, законотворча діяльність.

Вступ. Анексія Криму у 2014 році стала переломним моментом в історії кримськотатарського народу, яка значно вплинула на їхню політичну участь у житті України. Як корінний народ півострова, кримські татари виявилися однією з найбільш уразливих груп, яка зазнала серйозних репресій з боку російської окупаційної влади. Кримські татари зіткнулися із значними викликами, які пов'язані як з порушенням прав людини з боку окупаційної влади, так і з недостатньою увагою з боку міжнародної спільноти та українських політичних сил. Внаслідок цих подій кримські татари почали активно залучатися до політичної діяльності як в Україні, так і за кордоном, прагнучи захистити свої права та інтереси, а також боротися за збереження культурної ідентичності. Кримські татари демонстрували стійкість та активну політичну мобілізацію, як на території України, так і на міжнародній арені.

Проблема участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму є надзвичайно актуальною, враховуючи їхню ключову роль у протистоянні російській окупації та формуванні української політичної нації. Однак, у науковій літературі питання участі кримських татар у політичних процесах після 2014 року досліджено недостатньо. Біль-

шість досліджень зосереджені на аналізі наслідків анексії Криму та становищі кримських татар на окупованих територіях, залишаючи поза увагою їхній внесок у політичне життя України. Це створює прогалину в розумінні масштабів і характеру політичної активності кримських татар, що, у свою чергу, обмежує можливості для вироблення ефективних політичних стратегій щодо цього питання. Визначення ролі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму має не лише теоретичне, але й практичне значення. Це дозволить глибше зрозуміти механізми політичної мобілізації та спротиву в умовах окупації, а також визначити ефективні шляхи підтримки кримськотатарського народу в їхній боротьбі за права і свободи.

Наукова література, що стосується участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму, демонструє певні прогалини в дослідженні ненасильницького опору цього корінного народу російській окупації. Хоча тема анексії та російсько-українських відносин загалом отримала значну увагу серед науковців, зокрема в контексті геополітичних мотивів і стратегій росії, питання щодо активної політичної діяльності кримських татар та їхнього опору російській агресії залишаються недостатньо вивченими.

Значна кількість досліджень зосереджена на аналізі становища кримських татар як внутрішньо переміщених осіб у материковій частині України, де досліджуються їхні соціальні та культурні взаємини з етнічними українцями. Дані наукові дослідження в основному акцентують увагу на проблемах адаптації, інтеграції та збереження культурної ідентичності серед вимушених переселенців, що є важливим аспектом у розумінні загального контексту кримськотатарського народу під час і після анексії.

Е. Муратова [20] займається вивченням досвіду кримських татар через призму їхньої історичної травми, колективної пам'яті, прив'язаності до рідної землі та впливу інституційних змін, які відбулися після анексії. Такі дослідження надають важливий контекст для розуміння культурно-історичного значення Криму для кримських татар, а також висвітлюють їхні емоційні та соціальні реакції на окупацію.

Н. Ротар [11] проводить детальний аналіз політичного дискурсу, зосередженого на перспективах реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Авторка досліджує, як риторика політичних партій впливає на формування суспільної думки щодо майбутнього Криму та Донбасу, і як кримські татари, як частина цього дискурсу, можуть вплинути на процес реінтеграції.

К. Кирилова [7] досліджує участь кримськотатарського народу у виборах до Верховної Ради України як важливий елемент політичної боротьби за деокупацію Криму. Авторка розглядає політичні стратегії кримських татар, їхній вибір політичних партій, а також роль Меджлісу в цьому процесі. Н. Дукач [5] здійснює комплексний аналіз участі кримських татар у виборчих процесах України за період з 1994 по 2019 рік. Дослідження охоплює історичний розвиток політичної участі кримських татар, аналізує ключові події та зміни у політичних настроях цього народу, а також особливу увагу приділено еволюції політичних інститутів та ролі кримських татар у формуванні сучасного політичного ландшафту України.

Таким чином, ці праці роблять важливий внесок у розуміння політичної участі кримських татар після анексії Криму, дозволяючи оцінити як історичний контекст, так і сучасні виклики та перспективи цього процесу. Хоча наукові праці пропонують глибокий аналіз різних аспектів становища кримських татар після анексії Криму, відсутність досліджень, що фокусуються на їхній політичній мобілізації та ненасильницькому опорі, створює потребу в подальших дослідженнях цієї теми. Вивчення політичної діяльності кримських татар в Україні після анексії Криму, їхніх зусиль у боротьбі за свої права та протистоянні окупації може значно збагатити розуміння сучасних викликів та можливостей для цього корінного народу.

Мета та завдання дослідження полягає у проведенні всебічного аналізу характерних особливостей участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму, а також оцінки впливу цієї участі на внутрішньополітичні процеси в Україні та на міжнародній арені. Для досягнення мети визначено наступні завдання: оцінити роль кримських татар у політичних процесах України після 2014 року; вивчити участь кримських татар у виборчих процесах України та їхню інтеграцію в український політичний простір.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано комплекс наукових методів, що забезпечив всебічний аналіз участі кримських татар у політичному житті України після анексії Криму. Історико-генетичний метод дозволив простежити розвиток політичної активності кримських татар у сучасній історії України, виявляючи їхні стратегії боротьби та опору окупаційній владі. Порівняльно-історичний метод було використано для аналізу змін у політичній поведінці кримських татар до і після анексії. Аналіз документальних джерел, таких як офіційні постанови і законодавчі акти, допоміг відтворити картину політичної діяльності кримських татар на офіційному рівні. Метод контент-аналізу медійних матеріалів дозволив вивчити сприйняття політичної активності кримських татар у суспільстві. Загалом, поєднання кількісних та якісних методів дало змогу здійснити комплексний аналіз участі кримських татар у політичних процесах України після анексії Криму.

Результати. У 2014 році відбулося вторгнення РФ та подальша анексія Автономної Республіки Крим, що спричинило значний міжнародний резонанс та засудження з боку світової спільноти. Кримські татари, будучи корінним народом півострова, зазнали численних утисків та репресій упродовж багатовікової історії взаємодії з росією. Відповідно до перепису населення, на момент анексії кримські татари становили приблизно 12% від загальної чисельності населення Криму, що робило їх однією з ключових етнічних груп регіону. Історично їхнє протистояння російській експансії сягає 1783 року, коли російська імперія вперше окупувала Крим. Кримські татари в той час зазнали систематичних репресій, спрямованих на витіснення їхньої культури та релігії, що залишило значний вплив на колективну пам'ять та ідентичність цього народу [17; 19]. Особливо трагічним моментом стало масове виселення кримських татар у 1944 році, коли, за наказом Й. Сталіна, весь народ було депортовано до Середньої Азії, що призвело до смертей майже половини депортованих [8, с. 14].

Російська агресія в Україні у 2014 році стала значним випробуванням для кримських татар, які продемонстрували високий рівень політичної мобілізації і солідарності. В умовах анексії Криму їхня

організованість і рішучість у відстоюванні своїх прав стали важливим аспектом опору проти російської окупації. Кримські татари, реагуючи на російське вторгнення, сформували єдиний фронт протидії, який проявився у кількох ключових формах. По-перше, кримські татари активно бойкотували проти референдуму, який був проведений під егідою російської влади, що став важливою частиною процесу легітимації анексії Криму. По-друге, вони організували масові мітинги протесту, що стали символом їхньої стійкої опозиції до нової влади. По-третє, було ініційовано енергетичну та торговельну блокаду півострова як спосіб тиску на окупаційну адміністрацію та підтримки національного спротиву. Крім того, кримські татари відмовлялися від участі у виборах, організованих окупаційною адміністрацією, що було важливим актом політичного протесту.

Виступаючи проти російського режиму, кримські татари зіткнулися з жорсткими репресивними заходами з боку російської держави. Кремль сприймав активну опозицію кримських татар як потенційну загрозу стабільності окупованого регіону. Для придушення будь-яких проявів незгоди та відновлення контролю над півостровом російська влада вжила системних дій, що включали політичні переслідування, арешти лідерів, закриття незалежних медіа і заборону діяльності культурних та політичних організацій кримських татар [10].

На сьогоднішній день, через десять років після анексії, кримські татари залишаються однією з найбільш уразливих та репресованих груп населення на території Криму. За даними міжнародних правозахисних організацій, з 2014 року було заарештовано 190 кримських татар, 51 особа загинула під час затримання, а ще 18 людей вважаються зниклими безвісти [6]. Російська влада заборонила діяльність релігійних організацій кримських татар, обмеживши їхні можливості щодо реалізації права на свободу віросповідання та інші основні громадянські права [18]. Після анексії Криму в 2014 році кримські татари, які залишилися на півострові, опинилися в умовах значної політичної та соціальної маргіналізації. Посилення репресивних заходів, запроваджених російською владою, фактично унеможливило відкриті прояви протесту з боку кримських татар, що призвело до їхньої маргіналізації як у внутрішньому, так і в міжнародному медійному просторі.

Події лютого 2014 року, коли російські війська розпочали окупацію Криму, стали несподіванкою для багатьох спостерігачів, зокрема і для самих кримських депутатів. За півтора тижні до вторгнення мало хто передбачав масштаб наслідків, що розгорнуться. Так, 19 лютого 2014 року М. Колісніченко, відомий російський націоналіст і депутат кримського парламенту від Партії регіонів, у своїй промові зазначив, що приєднання

Криму до України в 1954 році було «катастрофічною подією», оскільки «кримчани були відірвані від росії». Він також погрожував розглянути можливість повернення Криму до складу росії, якщо в Києві не буде наведено порядок, що викликало шок серед багатьох депутатів і журналістів, які не очікували настільки відкритих сепаратистських заяв [9, с. 16].

Після анексії Криму 27 лютого 2014 року, що супроводжувалася захопленням російськими військами ключових урядових об'єктів на півострові, кримські татари виступили як найбільш згуртована та організована проукраїнська політична сила. Їхня активна участь в акціях протесту, створення патрульних загонів для захисту своїх громад та надання підтримки українським збройним силам були вирішальними у протистоянні російській агресії [2]. Важливим етапом став протест, організований Меджлісом кримськотатарського народу 26 лютого 2014 року біля будівлі Ради міністрів у Сімферополі, що завершився сутичками між проукраїнськими активістами та проросійськими силами, очолюваними С. Аксьоновим, який згодом став прем'єр-міністром Криму після захоплення урядової будівлі російськими військовими [23, с. 48].

Незважаючи на видання указу президента російської федерації від 21 квітня 2014 року «Про реабілітацію кримськотатарського та інших народів» та офіційні заяви про мультикультуралізм, реальні наміри нової адміністрації стали очевидними відразу. Вже у травні 2014 року М. Джемільєву, визначному кримськотатарському лідеру, було заборонено в'їзд на територію Криму, а в липні того ж року проти голови Меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубарова було порушено кримінальну справу за звинуваченням у сепаратистській діяльності [23, с. 48]. Ці репресивні заходи тривали у формі арештів активістів, заборони на в'їзд до Криму та захоплення об'єктів кримськотатарських медіа та благодійних організацій, зокрема «Авдет», АТР та «Кримський фонд» [21].

Найбільш серйозним ударом по суспільно-політичній структурі кримськотатарської спільноти стало придушення діяльності Меджлісу, який російська влада звинуватила в екстремістській діяльності та згодом заборонила [24, с. 20], що у свою чергу суттєво обмежило можливості кримськотатарського народу у відстоюванні своїх національних прав та інтересів. Російська влада проводила незаконні обшуки, допити, кримінальні переслідування та обмежувала свободу віросповідання, а також здійснювала захоплення приміщень Української православної церкви та обмежувала українську культурну діяльність на території Криму, зокрема забороняла українське мовлення та прояви національної ідентичності [1; 6; 21; 22; 24].

Після анексії Криму російська влада застосувала диференційовані тактики для підкорення кримських татар, зокрема маніпулювання їхніми релігійними інституціями. Враховуючи значущість ісламу для кримських татар, ці заходи мали на меті встановити контроль над мечетями та релігійними організаціями шляхом погроз і підкупу. Наприклад, щоб уникнути закриття або судового переслідування, багато релігійних установ змушені були підкорятися вимогам російської адміністрації. Так, Духовне управління мусульман Криму (ДУМК) продовжує свою діяльність тільки завдяки співпраці з російськими органами, тоді як дисиденти були змушені створювати альтернативні організації за межами Криму [20].

Незважаючи на те, що релігійні установи підкорилися новій владі, їх усе одно регулярно звинувачують у релігійному екстремізмі та тероризмі. Хоча законодавство російської федерації формально гарантує свободу віросповідання, багато кримських татар стають жертвами обвинувачень у екстремізмі, як це сталося в кількох гучних справах, таких як «Хізб ут-Тахрір» і «Таблігі Джамаат». Під виглядом боротьби з тероризмом у 2019 році було здійснено понад 80 обшуків у домівках кримських татар, більше ніж 150 осіб були затримані, проведено майже 200 допитів, понад 300 осіб заарештовано, а також зафіксовано 578 порушень права на справедливий судовий розгляд [6].

Расизм, ксенофобія та ісламофобія, з якими кримські татари стикаються щоденно, стали важливим політичним інструментом для посилення страху серед слов'янського населення Криму [15]. Захист «традиційних слов'янських цінностей» від так званої «татаризації» Криму активно використовувався в політичній риториці та медіа [23]. Після анексії Криму цей наратив став підставою для посилення контролю над всім населенням півострова, а не лише над кримськими татарами [15; 16].

Варто відзначити, що події Революції Гідності, анексія Автономної Республіки Крим та початок російсько-української війни стали визначальними моментами як для кримськотатарського народу, так і для його стосунків з українською владою. Ці події не лише вплинули на відносини кримських татар з Україною, але й визначили їхню політичну активність як на території півострова, так і за його межами. Активна участь кримських татар у політичних процесах, спрямована на захист прав людини і корінного народу на окупованому півострові, стала одним з ключових аспектів їхньої політичної стратегії.

Після втечі проросійського президента В. Януковича відбулися позачергові вибори Президента України, у результаті яких П. Порошенко став новим главою держави. Відразу після виборів було оголошено про проведення позачергових виборів до Верховної Ради України, які відбулися

26 жовтня 2014 року відповідно до статті 90 Конституції України. Вибори проходили за змішаною системою, що включала як пропорційні, так і мажоритарні елементи (225 депутатів обиралися за партійними списками в загальнодержавному багатомандатному окрузі, а 199 депутатів – у одномандатних округах) [13].

На цих виборах представники кримськотатарського народу вирішили балотуватися від президентської політичної сили – Блоку Петра Порошенка. Серед 193 кандидатів за партійним списком, кримські татари зайняли помітні позиції: М. Джемільєв був на п'ятому місці, а Р. Чубаров – на сімдесят першому. В результаті цих виборів обидва кандидати отримали мандати в багатомандатному окрузі. Хоча спочатку Р. Чубаров не проходив до Верховної Ради України, відмова від мандата С. Барни у зв'язку з його призначенням головою Тернопільської обласної державної адміністрації надала можливість Р. Чубарову зайняти депутатське крісло VIII скликання.

Згідно з результатами виборів, з партійного списку Блоку Петра Порошенка було обрано 63 народних депутати, з яких двоє були кримськими татарами, що становило 3% від усіх депутатів за списком і 1,4% від загальної кількості депутатів від Блоку Петра Порошенка [11; 13]. Як депутат, М. Джемільєв очолив підкомітет з питань етнополітики, прав корінних народів і національних меншин, жертв політичних репресій Комітету Верховної Ради з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, який був утворений у грудні 2014 року і припинив своє існування 29 серпня 2019 року. Р. Чубаров також увійшов до складу цього Комітету, де активно займався питаннями прав людини та міжнародних відносин [3; 11].

М. Джемільєв та Р. Чубаров ініціювали ряд важливих постанов Верховної Ради, спрямованих на захист прав кримських татар та засудження порушень з боку російської федерації. Серед них постанова «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, світових лідерів і всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу». Інші важливі постанови включали «Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій та парламентів іноземних держав щодо засудження і невизнання заборони російською федерацією Меджлісу кримськотатарського народу та щодо захисту корінного народу Криму міжнародним співтовариством» та «Про проведення урочистого засідання Верховної Ради України, присвяченого 100-річчю проведення першого Курултаю кримськотатарського народу» [11].

Під час позачергових парламентських виборів у 2019 році кримські татари були представ-

лені у більшій кількості політичних сил порівняно з попередніми скликаннями. Р. Чубаров заявляв, що представники корінного народу будуть включені до списків 4–5 політичних партій. Ці вибори проходили за змішаною системою, що передбачала 5%-й бар'єр для партій, які обирали депутатів у загальнодержавному багатомандатному окрузі. У багатомандатному окрузі взяли участь 22 політичні партії, тоді як в мажоритарних округах – 52 політичні партії [13]. Варто відзначити, що даний період характеризувався зростанням політичної мобілізації кримських татар, що знайшло своє відображення в їхній активній участі в парламентських виборах і численних ініціативах, які спрямовані на підвищення обізнаності міжнародної спільноти про проблеми корінного народу Криму та засудження агресії російської федерації.

На парламентських виборах 2019 року представники кримськотатарського народу висунули свої кандидатури від ряду політичних партій. Зокрема, М. Джемільєв і А. Чийгоз балотувалися від партії «Європейська Солідарність», Р. Умеров і Т. Ташева – від «Голосу», Р. Чубаров – від «Сили і честі», Г. Юксель – від партії «Слуга Народу», а Е. Джапарова – від «Української Стратегії Гройсмана» [7]. Таким чином, кримські татари були представлені у 5 різних політичних силах на цих виборах.

Під час виборчої кампанії М. Джемільєв надав ексклюзивне інтерв'ю для «Крим. Реалії», в якому зазначив, що перед ухваленням рішення про висунення кандидатів Меджліс кримськотатарського народу ретельно вивчав програми політичних партій та погляди їхніх лідерів, зокрема їхні позиції щодо євроатлантичної інтеграції та питань, що стосуються тимчасово окупованих територій. М. Джемільєв підкреслив, що вибір партій для висунення кандидатів базувався на їхній спільній позиції щодо ключових питань. Крім того, він зазначив, що у випадку виникнення суперечностей між політичними партіями Меджліс вирішуватиме такі питання окремо, а представники кримських татар у парламенті дотримуватимуться цих рішень. М. Джемільєв також наголосив на важливості ухвалення законопроекту про національну автономію Криму, якщо він буде обраний народним депутатом [7].

Результати виборів показали, що серед 7 кандидатів від 5 політичних сил мандати отримали лише два представники кримськотатарського народу: М. Джемільєв і А. Чийгоз, які балотувалися від «Європейської Солідарності» і потрапили до першої десятки партійного списку. У відсотковому співвідношенні це становить 8% від мандатів, отриманих «Європейською Солідарністю» (25 мандатів), та 0,47% від загальної кількості мандатів у Верховній Раді (494 мандати) [13].

Як народні депутати ІХ скликання М. Джемільєв і А. Чийгоз активно займаються питаннями захисту

прав кримськотатарського народу та проблемами, пов'язаними з окупацією Криму. А. Чийгоз обіймає посаду першого заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, а також є членом Постійної делегації у Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва. М. Джемільєв є членом цього ж комітету і заступником члена делегації України в Парламентській асамблеї Організації Чорноморського економічного співробітництва [3; 5].

У 2022 році Крим знову увійшов у публічний інформаційний простір України, що призвело до посилення українських політичних, культурних і соціальних аспектів серед місцевих мешканців півострова. В умовах війни, що триває на території України, місцеві жителі Криму уважно слідкують за подіями на фронті та за актами геноциду, вчиненими росією проти українців, що викликає значне занепокоєння [1].

Варто відзначити, що протягом першого півріччя 2024 року в окупованому Криму зафіксовано 71 затримання, з яких 21 стосувалося кримських татар. Для порівняння, у першому півріччі 2023 року було 101 затримання, з них 66 кримських татар. Згідно з даними Кримськотатарського Ресурсного Центру (КРЦ), за півроку в Криму відбувся 51 обшук, з яких 34 стосувалися кримських татар, та 92 арешти, серед яких 46 кримських татар. Також зареєстровано 63 випадки допитів, 28 з яких стосуються кримських татар. Порушення прав на справедливий суд торкнулися 55 кримських татар із загального числа 167 випадків. Зафіксовано 23 випадки порушення права на здоров'я, з них 21 стосувався кримських татар. Е. Барієв зазначив збільшення переслідувань в 2024 році у порівнянні з 2023 роком. Кримські татари складають понад 40% мобілізованих осіб до російської армії, що свідчить про дискримінаційні практики [4].

У 2024 році було відзначено 80-річчя депортації кримськотатарського народу, здійсненої радянським тоталітарним режимом у 1944 році. Україна визнала цей акт примусової депортації геноцидом кримськотатарського народу, спираючись на положення Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, та засуджуючи політику тоталітарного режиму щодо утисків корінного народу. У 2019 році Латвія і Литва, а у 2022 році Канада визнали депортацію кримських татар актом геноциду, однак тривають зусилля для визнання цього злочину й іншими країнами [14].

Для українців важливо пам'ятати, що в Криму є сотні тисяч проукраїнських жителів, які чекають на деокупацію, незважаючи на колонізацію півострова росією, її спроби знищити місцеву ідентичність та мілітаризувати населення, а також на масову імміграцію з росії. Ключовим заходами зі

сторони України є підтримка кримськотатарської ідентичності, культури та мови. У зв'язку з цим необхідно розробити моделі кримськотатарської національної автономії в складі України, які дозволять зберегти національну ідентичність і активно брати участь у відновленні рідної землі разом з українцями [1].

Загалом, участь кримських татар у політичному житті України після анексії Криму відзначається значною активністю і досягненнями, зокрема, висунення кандидатів від різних політичних партій і їх подальша діяльність у Верховній Раді України свідчить про зростання політичної активності та впливу кримських татар, які активно відстоюють свої права і питання Криму на національному та міжнародному рівнях.

Висновки. На основі проведеного дослідження було встановлено, що кримські татари продемонстрували значну політичну активність та мобілізацію, зокрема в законотворчості, яка вплинула на формування державної політики стосовно прав корінних народів та інтеграції України в євроатлантичні структури. Визначено, що участь кримських татар у виборах до Верховної Ради України у 2019 році, хоча і продемонструвала їх інтеграцію в політичний процес, однак виявлено певні труднощі у досягненні представницьких позицій у парламенті, які відобразилися на кількісному представленні кримських татар у законодавчому органі. З'ясовано, що визнання депортації кримських татар як геноциду на міжнародному рівні, зокрема з боку України, Латвії, Литви та Канади, свідчить про глобальне усвідомлення та засудження репресій.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, розроблені автором та запропоновані в статті, можуть бути використані для формування державної політики щодо підтримки кримськотатарського народу, забезпечення їхніх прав та інтеграції в українське суспільство. Подальші дослідження можуть зосередитися на аналізі еволюції політичного впливу кримських татар в Україні, вивченні соціально-економічних умов їх життя, а також на оцінці міжнародної реакції на їхнє становище. Також перспективним є дослідження моделей автономії для кримських татар у складі України, зокрема механізмів забезпечення прав національних меншин і збереження їхньої культурної спадщини. Дослідження може слугувати основою для подальших наукових досліджень у галузі політичної науки, соціології та права, а також для аналізу ситуації в інших окупованих або конфліктних територіях. Таким чином, результати дослідження мають потенціал для впливу на політичні рішення, правозахисну діяльність і академічний дискурс, сприяючи більш ефективній підтримці та інтеграції кримських татар у сучасному політичному і соціальному контексті України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойченко А. «Кримом усе почалося, Кримом має й закінчитися». Дев'ять років спротиву окупації півострова в історіях кириллиці. *ШОТАМ*, 2023. URL: <https://shotam.info/krymom-use-pochalosia-krymom-maie-y-zakinchytysia-dev-iat-rokiv-sprotyvu-okupatsii-pivostrova-v-istoriiakh-kyrymly/> (дата звернення: 29.08.2024).
2. В Криму відбулась акція протесту проти референдуму. *BBC News. Україна*. 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2014/03/140314_crimea_protest_referendum_ak (дата звернення: 29.08.2024).
3. *Верховна Рада України*. Офіційний сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/> (дата звернення: 29.08.2024).
4. Дудка Н. У Криму зафіксували 71 випадок незаконних затримань: КРЦ опублікував звіт за перше півріччя 2024 року. *Суспільне Крим*. 2024. URL: <https://suspijne.media/crimea/791819-u-krimu-zafiksuvali-71-vipadok-nezakonnih-zatriman-krc-opublikuvav-zvit-za-perse-pivricca-2024-roku/> (дата звернення: 29.08.2024).
5. Дукач Н. Участь кримськотатарського корінного народу у виборах до Верховної Ради України (1994–2019 роки). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 16. С. 11-19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-2>.
6. Жертви окупації Криму. *Crimean Tatar Resource Center*. URL: <https://ctrcenter.org/ru/zhertvy-okkupacii> (дата звернення: 29.08.2024).
7. Кирилова К. Кримські татари на виборах до Верховної Ради: на шляху до деокупації півострова. *Крим. Реалії*. 2019. URL: <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoirady/29994099.html> (дата звернення: 29.08.2024).
8. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015) : збірник документів і матеріалів. 2-ге вид. / упоряд.: О. Г. Бажан та ін., відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Кліо, 2016. 1092 с.
9. Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року / упоряд. А. Андрієвська, О. Халімон. Київ : К.І.С., 2018. 264 с.
10. Огаркова Т. «Кримськотатарська культура – це не чебурек», – інтерв'ю з кримським активістом Алімом Алієвим. *Нромадске*. 2019. URL: <https://hromadske.ua/posts/krimskotatarska-kultura-ce-ne-cheburek-intervyu-z-krimskim-aktivistom-alimom-aliyevim> (дата звернення: 29.08.2024).
11. Ротар Н. Динаміка політичного дискурсу партії «Блок Петра Порошенка Солідарність» у моделюванні реінтеграційних перспектив Криму та Донбасу. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1 (5). С. 124-144.
12. У новому шкільному щоденнику кримських татар звинуватили у захопленні землі та «зростанні націоналізму». *ATR T*. 2016. URL: <https://atr.ua/news/163192> (дата звернення: 28.08.2024).
13. Центральна виборча комісія. Офіційний сайт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення: 29.08.2024).
14. 18 травня – День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, у рамках 80 роковин депортації : інформаційна довідка. *Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Кримська платформа*. 2024, 8 р. URL: <https://>

ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/infdovukrmini_compressed.pdf (дата звернення: 29.08.2024).

15. Coynash H. Russia uses hate speech to stir up fear and hatred of Ukrainians in occupied Crimea. *Human Rights in Ukraine*. 2018. URL: <http://khpg.org/en/1522717595> (date of access: 29.08.2024).

16. Coynash H., Charron A. Russian-occupied Crimea and the state of exception: Repression, persecution, and human rights violations. *Eurasian Geography and Economics*. 2019. Vol. 60 (1). P. 28-53.

17. Fisher A. *The Crimean Tatars*. Stanford : CA, Hoover Institution Press, 1978.

18. Freedom in the World 2020. *Freedom House*. URL: <https://freedomhouse.org/country/crimea/freedom-world/2020> (дата звернення: 29.08.2024).

19. Magocsi P. *This blessed land: Crimea and the Crimean Tatars*. Toronto : University of Toronto Press, 2014.

20. Muratova E. The transformation of the Crimean Tatars' institutions and discourses after 2014. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*. 2019. Vol.13 (1). P. 44-66.

21. Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6–18 July 2015). *Organization for Security and Co-Operation In Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights & High Commissioner on National Minorities*. URL: <https://www.osce.org/files/documents/0/2/180596.pdf> (date of access: 29.08.2024).

22. Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine : Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2021. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3954787?ln=ru&v=pdf> (date of access: 29.08.2024).

23. *The Peninsula of Fear: Chronicle of Occupation and Violation of Human Rights in Crimea* / ed. by O. Skrypnyk, T. Pechonchuk. Kyiv : KBC, 2016. 136 p.

24. The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia : Study. European Parliament : DROI. 2016, 57 p. DOI:10.2861/981109 (pdf).

REFERENCES:

1. Boichenko, A. (2023). "Krymom use pochalosia, Krymom maie y zakinchytysia". *Deviat rokiv sprotyvu okupatsii pivostrova v istoriakh kyrymly* ["Everything started with Crimea, it must end with Crimea". Nine years of resistance to the occupation of the peninsula in the history of Crimea]. *SHOTAM*. Retrieved from <https://shotam.info/krymom-use-pochalosia-krymom-maie-y-zakinchytysia-dev-iat-rokiv-sprotyvu-okupatsii-pivostrova-v-istoriakh-kyrymly/> [in Ukrainian].

2. V Krymu vidbulas aktsiia protestu proty referendumu [A protest against the referendum took place in Crimea]. (2014). *BBC News. Україна*. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/news/2014/03/140314_crimea_protest_referendum_ak [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiyni sait [Verkhovna Rada of Ukraine. Official site]. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. Dudka, N. (2024). U Krymu zafiksuvaly 71 vypadok nezakonnnykh zatryman: KRTs opublikuvav zvit za pershe pivrichchia 2024 roku [In Crimea, 71 cases of illegal detention were recorded: the CRTS published a report for the first half of 2024]. *Suspilne Krym*.

Retrieved from <https://suspilne.media/crimea/791819-u-krimu-zafiksuvali-71-vipadok-nezakonnih-zatryman-krc-opublikuvav-zvit-za-pershe-pivrichchia-2024-roku/> [in Ukrainian].

5. Dukach, N. (2024). Uchast krymskotatarskoho korinnoho narodu u vyborakh do Verkhovnoi Rady Ukrainy (1994–2019 roky) [Participation of the Crimean Tatar indigenous people in the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine (1994–2019)]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya: Politolohiia*, 16, 11-19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-2> [in Ukrainian].

6. Zherty okupatsii Krymu [Victims of the occupation of Crimea]. (n.d.). *Crimean Tatar Resource Center*. Retrieved from <https://ctrcenter.org/ru/zherty-okupatsii/> [in Ukrainian].

7. Kyrylova, K. (2019). Krymski tatary na vyborakh do Verkhovnoi Rady: na shliakhu do deokupatsii pivostrova [Crimean Tatars in the elections to the Verkhovna Rada: on the way to deoccupation of the peninsula]. *Krym. Realii*. Retrieved from <https://ua.krymr.com/a/krymski-tatary-na-vyborah-do-verhovnoi-rady/29994099.html> [in Ukrainian].

8. Smolii, V. A. (Ed.). (2016). *Krym v umovakh suspilno-politychnykh transformatsii (1940–2015) : zbirnyk dokumentiv i materialiv* [Crimea in the conditions of socio-political transformations (1940–2015) : a collection of documents and materials]. Kyiv : Klio [in Ukrainian].

9. Andriievska, A., Khalimon, O. (Eds.). (2018). *Liudy «siroi zony». Svidky rosiiskoi aneksii Krymu 2014 roku* [People of the "gray zone". Witnesses of the Russian annexation of Crimea in 2014]. Kyiv : K.I.S. [in Ukrainian].

10. Oharkova, T. (2019). «Krymskotatarska kultura – tse ne cheburek», – intervju z krymskym aktyvistom Alimom Aliievym ["Crimean Tatar culture is not cheburek", an interview with Crimean activist Alim Aliyev]. *Hromadske*. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/krymskotatarska-kultura-ce-ne-cheburek-intervyu-z-krymskim-aktivistom-alimom-aliyevym> [in Ukrainian].

11. Rotar, N. (2019). *Dynamika politychnoho dyskursu partii «Blok Petra Poroshenka Solidarnist» u modeliuvanni reintehratsiinykh perspektyv Krymu ta Donbasu* [Dynamics of the political discourse of the Petro Poroshenko Bloc Solidarity party in modeling the reintegration prospects of Crimea and Donbas.]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, 1 (5), 124-144 [in Ukrainian].

12. U novomu shkilmomu shchodennyku krymskykh tatar zvinuvatyly u zakhoplenniakh zemli ta «zrostanni natsionalizmu» [In a new school diary, the Crimean Tatars were accused of land grabbing and the "growth of nationalism"]. (2016). *ATR T*. Retrieved from <https://atr.ua/news/163192> [in Ukrainian].

13. Tsentralna vyborcha komisiia. Ofitsiyni sait [Central Election Commission. Official site]. Retrieved from <https://www.cvk.gov.ua/> [in Ukrainian].

14. 18 travnia – Den pamiaty zhertv henotsydu krymskotatarskoho narodu, u ramkakh 80 rokovyn deportatsii : informatsiina dovidka. [May 18 is the Day of Remembrance of the Victims of the Genocide of the Crimean Tatar People, as part of the 80th anniversary of the deportation: informational guide]. (2024). *Predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy v Avtonomnii*

Respublitsi Krym. Krymska platforma. Retrieved from https://ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/infodovukrmini_compressed.pdf [in Ukrainian].

15. Coynash, H. (2018). Russia uses hate speech to stir up fear and hatred of Ukrainians in occupied Crimea. *Human Rights in Ukraine.* Retrieved from <http://khpg.org/en/1522717595> [in English].

16. Coynash, H., Charron, A. (2019). Russian-occupied Crimea and the state of exception: Repression, persecution, and human rights violations. *Eurasian Geography and Economics*, 60 (1), 28-53. [in English].

17. Fisher, A. (1978). *The Crimean Tatars.* Stanford : CA, Hoover Institution Press [in English].

18. *Freedom in the World 2020.* (2020). Freedom House. Retrieved from <https://freedomhouse.org/country/crimea/freedom-world/2020> [in English].

19. Magocsi, P. (2014). *This blessed land: Crimea and the Crimean Tatars.* Toronto : University of Toronto Press [in English].

20. Muratova, E. (2019). *The transformation of the Crimean Tatars' institutions and discourses after 2014.*

Journal of Nationalism, Memory & Language Politics, 13 (1), P. 44-66 [in English].

21. Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6–18 July 2015). Organization for Security and Co-Operation In Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights & High Commissioner on National Minorities. Retrieved from <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/180596.pdf>. [in English].

22. Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine : Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2021. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/3954787?ln=ru&v=pdf> [in English].

23. Skrypnyk, O., Pechonchyk, T. (Eds.). (2016). *The Peninsula of Fear: Chronicle of Occupation and Violation of Human Rights in Crimea.* Kyiv : KBC [in English].

24. *The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia : Study.* (2016). European Parliament : DROI. doi:10.2861/981109 (pdf) [in English].

Participation of Crimean Tatars in the political life of Ukraine after the annexation of Crimea

Madryha Tetiana Bohdanivna

PhD in Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Institutes and Processes
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University
Shevchenko str., 57,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7761-9811

The issue of the participation of Crimean Tatars in the political life of Ukraine after the annexation of Crimea is highly relevant, given their key role in resisting Russian occupation and contributing to the formation of the Ukrainian political nation. The aim of the research is to conduct a comprehensive analysis of the specific characteristics of Crimean Tatars' participation in Ukraine's political life after the annexation of Crimea, as well as to assess the impact of this participation on domestic political processes in Ukraine and on the international stage. The study employs a range of scientific methods, including the historical-genetic method, the comparative-historical method, the analysis of documentary sources, and content analysis of media materials. The key aspects of the participation of the Crimean Tatars in the political process, the impact on legislative activity, as well as their efforts to ensure the rights and interests of the indigenous people in the occupation were studied. The article describes how the annexation of Crimea has changed the political life of the Crimean Tatars, forcing them to actively involve political processes in Ukraine. The role of Crimean Tatars in the formation and implementation of state policy on the de-occupation of Crimea and the promotion of legislative initiatives concerning human rights and the rights of indigenous peoples is evaluated. Particular attention is paid to the contribution of representatives of the Crimean Tatar people, such as Mustafa Dzhemilev and Refat Chubarov, in the legislative activity of the Verkhovna Rada of Ukraine. The role of Mustafa Dzhemilev and Refat Chubarov in assisting the adoption of resolutions and regulations concerning the international condemnation of violations of the rights of the Crimean Tatars and ensuring international support for their rights is analyzed. The 2019 parliamentary elections to the Verkhovna Rada were analyzed, in which the Crimean Tatars were presented in several political parties. The socio-political conditions that the Crimean Tatars face in the context of Russian occupation, in particular, the increase in repression and persecution for their active political position, are investigated. As a result of the analysis, we can note that the Crimean Tatars, despite numerous challenges and restrictions on the part of the occupying power of the Russian Federation, play a key role in the political life of Ukraine, actively influencing the formation of domestic and foreign policy of the state, as well as in the context of the struggle for the restoration of sovereignty Ukraine over Crimea and protection of indigenous peoples.

Key words: Crimean Tatars, political activity, political participation, annexation of Crimea, Ukrainian legislation, lawmaking.